

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОНДА
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАР
МАВЗУСИДАГИ
КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 20
30 сентябрь

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 20-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
15-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
20-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-15**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
20-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-15**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 20-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 сентябрь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 12 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиши йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга баршиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, очимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фарғона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажида Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Сахифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

МУСИҚА ВА ҲАЁТ

1. Shokarimov O‘.I.

O‘ZBEKISTON KOMPOZITORLARI IJODIDA BOLALAR XOR MUSIQASI.....7

2. Xaitova Nadira Paxritdinova

O‘QUVCHILARDA MUSIQA FANIGA QIZISH UYG’OTISH.....9

3. Арипов М.М.

XX ACP ЧЕТ ЭЛ БАСТАКОРЛАРИ ХОР ИЖОДИНИНГ ҚИСҚАЧА ТАФСИЛИ.....10

МУСИҚА ВА ҲАЁТ

O'ZBEKISTON KOMPOZITORLARI IJODIDA BOLALAR XOR MUSIQASI

*O'zbekiston davlat konservatoriysi "Xor dirijorligi"
kafedrası o'qituvchisi Shokarimov O.I.
+998946970915*

Annotatsiya. O'zbekiston kompozitorlari ijodida bolalar xori uchun yozilgan asarlarning asosiy maqsadi yosh avlodni milliy musiqa merosimizga muxlis qila oladigan, hamda umumbashariy musiqiy qadriyatlarini idrok eta oladigan madaniyatli inson darajasida voyaga yetkazishdan iboratdir. Bugungi kunda zamonaviy kompozitorlar tomonidan turli janrlarda yaratilgan asarlari bolalarni vatanga bo'lgan muhabbatini oshirishda, barkamol avlod bo'lib shakllanishida, estetik tarbiyasini rivojlantirishda hamda ezgulikka chorlashga xizmat qilmoqda.

Kalit so'zlar: xor, bolalar xori, "Bulbulcha" ansamblı, O'zbekiston kompozitorlari va bastakorlari uyushmasi, bolalar xor jamoalari, kompozitorlik ijodiyoti.

Mustaqillik yillarda mamlakatimizda yosh avlodni vatanparvarlik, milliy an'ana va qadriyatlarimizga hurmat ruhida tarbiyalash, ma'naviy yetuk va jismonan sog'lom barkamol avlodni voyaga yetkazish, nomoddiy boyliklarimizni qadrlash borasida muayyan ishlar amalga oshirilmoqda. Bolalarni yuksak madaniyatli estetik didini yuqori darajada rivojlangan komil inson qilib tarbiyalashda musiqa ta'limining ahamiyati beqiyosdir. Bugungi kunda musiqa san'ati navqiron avlodimizning kamol topishida boshqa san'at turlariga qaraganda kuchliroq ta'sir ko'rsatishi ayni haqiqatdir.

Musiqiylar yillarda jamoa bo'lib kuylash yuqorida ta'kidlab o'tilgan maqsad va vazifalarimni amalga oshirishda eng muhim va samarali omillardan biri hisoblanadi. Musiqa janrlari ichida eng "demokratik va ommaviy xususiyatga" ega bo'lgan tur — bu xor san'atidir. U insonlarning kundalik hayoti bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularni g'oyaviy-estetik jihatdan tarbiyalaydi.

Xor san'ati ommani estetik ruhda tarbiyalash bilan bir qatorda, ularni xalq qo'shiqlari ijodiyoti durdonalari, klassik vokal-xor asarlar namunalari bilan ham tanishtiradi. Respublikamizdagi ijodiy jarayonning yuksalishi bolalar ijodi sohasida ham o'z aksini topmoqda. 1997 yildan boshlab o'tkazilgan "O'zbekiston vatanim manim" qo'shiq tanlovida boy va qiziqarli tajribalar orttirilgan. Unda barcha muktab xor jamoalari qatnashib, eng zo'r ijodiy kuchlarni namoyish etishgan. Jamoalarining ijro dasturi rang-barang bo'lib, unda Sh.Yormatov, N.Norxodjayev, D.Omonullayeva, X.Xasanova, A.Mansurov va boshqa kompozitorlar asarlarini qamrab olgan.

Yangi O'zbekiston musiqa madaniyati badiiy turlarining xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Bunga hozirda mavjud bo'lgan milliy mumtoz musiqa an'analari, xalq ijodi, kompozitorlar faoliyati, badiiy havaskorlik shakllari hamda keng rivoj topgan estrada yo'nalishlari dalolat beradi. O'zbekiston kompozitorlar ijodida yangi uslublarni mujassam etgan asarlar paydo bo'immoqda. Oxirgi paytda bolalar uchun estrada yo'nalishidagi, pop-musiqa uslubida yaratgan asarlarini ijod etish ham yuz bermoqda.

Shermat Yormatovning bolalar xori uchun yaratgan orginal jo'rli va jo'rsiz; asarları, bolalar xori uchun qayta ishlangan va moslashtirgan bir qancha xalq qo'shiqlari mavjud. Ulardan: "Chittigul" (N.Karimov she'ri), "Bu gulshan soz" (bolalar folklor qo'shiqlari sosida) kabi vokal-xoreografik syiutalari, "Qor yog'ar" (B.Isroilov she'ri), "Maysa" (R.Tolipov so'zi), "Yalpiz" (Y.Shomansurov so'zi), "Qari chumchuq chaqimchi" (A.Obidjon so'zi) kabi a cappellalari mashhurdir. Muallifning 100dan ortiq bolalar xori va jo'rnavoz uchun yaratgan asarları bor. Ular "Oymomojon rom bo'ldi", "Qizaloq", "Go'zal yurt madhiyasi", "Islom bobo" "Sog'lom avlod qo'shig'i", "Sumalak", "Bolaparvar qo'shig'i" va boshqalar.

Avaz Mansurov ijodi zamonaviy yozuvning yorqin individual milliy uslub bilan ajralib turadi.

"Quyosh bilan suhbat" (G.Komilov she'ri), "O'zbekistonona-onajaon" (A.Ko'chimov she'ri), "Hur respublikam", "Muzqaymoq", "Baxtli bolalik", (H.Qayumov she'ri) "Dakan xo'roz", "Quvnoq bolalar", "Qo'shig'im, jon qo'shig'im", "Ming assalom ustozlar", (P.Mo'min she'ri), "Xayr məktəb", "Talabalar qo'shig'i", "O'zbekiston go'zal diyor", (N.Narzullayev she'ri), N.Narzullayev she'riga "Qo'riq yer qo'shig'i" kantatasi (1981), A.Isroilov so'ziga bolalar xori va orkestr uchun "Simfoniya"(1982), M.Kenjabayev she'riga "Mustaqillikka bag'ishlov" (1992), "Shodiyona" qasidalar(1994): "O'zga sayyoralik ropbot" (H.Qayumov librettosi, 1984), "Hayvonlar sultonı" (B.Isroilov va F.Safarovlar librettosi 1989) olalar operalari va boshqalar shular jumlasidandir.

Nadim Norxo'djayev tomonidan "Munajjim bobom", "Osmondag'i oy", "Chuchvara qaynaydi", "Shaftolimga savolim", "Chorichambar", "Xumo qushim", "Hakkalar", "Kapalak va kamalak", "Chamadagi gullarmiz", "Salom qo'shiq bayrami" va boshqalar; o'smirlar xori uchun : "Toshkent shahrim", "Paxtakor qiz", "Yoshlik", "Jannatmakon diyor bu" va boshqalar. Nadim Norxo'djayev ko'plab qo'shiqlar muallifi : "Salom quyoshjon", "G'unchalar", "O'zbekiston Vatanim manim" va boshqalar;

Dilorom Omonullayeva serqirra ijodining ko'p qismini bolalarga bag'ishlangan. Bolalar uchun 100 dan ortiq qo'shiqlar yaratgan: "Topishmoq aytishuv" (bog'cha bolalari uchun 2 turkum), "Topishmoq qo'shiqlari" o'rta yoshdagi bolalar uchun (P.Mo'min she'ri 1992), "Alifbo qo'shiqlari" (P.Mo'min she'ri). "Etikcham", "Humo qushim", "Aziz bo'ston O'zbekiston", "O'zbek elim – bek elim", "Diloromning qo'shi'i" kabi ko'plab rang-barang qo'shiqlari o'quvchi yoshlar ichida mashhur. Shoirlar M.Mirzo, N.Narzullayev, Yu.Suyunov va boshqalar she'rlariga yozilgan bolalar qo'shiqlari – "Kichkintoylar musiqasi", "O'zbekiston – Vatanim manim" va boshqalar har xil to'plamlarga kiritilgan.

Kompozitor **Xurshida xasanova** zamonaviy estrada va bolalar qo'shiqchilik san'atiga e'tibor qaratib 30 dan ortiq turli mavzularda zamondosh shoirlarning so'zlariga estrada qo'shiqlari va bolalar uchun qo'shiqlar yaratdi. Uning: "Chinni gullar", "Sog'inaman", "Yetolmayman", "Kuz gullari", "Rostini ayting", "Alangadan nido", "Sen uchun", "O'zbekiston jannat", "Tabassum qil", "Sog'inch", "Turnalar", "Vatan", "Kamalak", "Humo qushi", "Sog'lom avlod ", "Lola", "Majnuntol" kabi bolalar qo'shiqlari shular jumlasidandir.

Bolalar uchun musiqa- bu kompozitorlik ijodining o'ziga hos turi bo'lib, ularda aniqlik, oydinlik va musiqiy obrazlarining hammabopligi oddiy shakl va mazmuniga ega bo'lishi muhim sanaladi. Bolalar uchun mo'ljallangan qo'shiqlarda yana ular ovozining yosh xususiyatlari, uning uncha katta bo'lmagan diapazoni, ijro etish uchun maksimal darajada qulaylikka erishish, qo'shiq matning soddaligi , yorqinligi va yuqori badiiyligi hisobga olinishi kerak. Qo'shiqlar, asosan, yakka va xor bo'lib ijro etish uchun yaratiladi. O'zbekistonda kompozitorlik ijodi tobora takomillashib, bolalar uchun ajoyib yangidan- yangi qo'shiqlar paydo bo'limoqda. 2019 yilda O'zbekiston Madaniyat vazirligi tasarrufidagi O'zbekiston kompozitorlari va bastakorlari uyushmasi, O'zbekiston davlat konservatoriysi, O'zbekiston davlat filarmoniysi tashkilotlari, hamda Maktabgacha ta'lim vazirligi hamkorligida o'tkazilgan "Bolalar qo'shiqlari respublika tanlovi - festivali" bolalar xor musiqasi uchun ijod qiladigan yangi nomlarni bizga kashf qildi. Bunday tanlov va festivallarni tizimli ravishda o'tkazilishi va shunga o'xshash tadbirlarning keng ko'lamda tashkil etilishi o'zbek bolalar xor musiqasining rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati

1. N.S.Sharafiyeva . "Xorshunoslik". Toshkent. 1987.
2. Mansurov A, Krimova D. Musiqa 5-sinf uchun darslik. G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti. Toshkent 2004 yil.
3. R. Qodirov "Musiqa pedagogikasi". Toshkent .2014
4. O'. Shokarimov "San'atga baxshida umr". Toshkent. 2016

O'QUVCHILARDA MUSIQA FANIGA QIZISH UYG'OTISH.

Xaitova Nadira Paxritdinova
Surxandaryo viloyati Termiz tumani
25-umumi o'rta ta'lif maktabi
musiqa fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 99 710 15 21

Annotatsiya: Ushbu maqolada musiqa fanini o'qitish jarayonida o'quvchilarda fanga bo'lgan qiziqishlarini oshirish, turli xil musiqiy darslarni tashkil etish haqida ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: musiqa, ovoz, nota, konsert darslar, viktorina darslari, intervju darslari, konkurs darslari, yo'naltiruvchi darslari, doira stol atrofidagi darslari,

o'z-o'zini anglash darslari,o'yla-izla top, kuyni top, himoya darslari, quvnoqlar va zukkolar darslari, babs- munozara darslari,men dirijyor darslari, musobaqa darslari.

Ma'lumki, musiqa o'qituvchisi o'quv tarbiya ishlarini baravariga olib boradi. O'quvchilarni musiqa san'ati orqali tarbiyalashda o'qituvchining yaxshi sozandalik mahorati, yaxshi ovozga ega bo'lishi nota o'qish, turli vositalardan oqilona va o'rinni foydalana olishi, so'z mahorati, o'quvchilarni qobiliyatlarini oshira bilishi muhim. Jonli ijro (cholg'u asboblarda chalish, qo'shiq kuylash) etilgan kuy- qo'shiq sinfda o'quvchilarga o'zgacha ruhda ta'sir etadi, kayfiyatlarini ko'taradi. Musiqa o'qituvchisi bulardan tashqari darslarni kuzatib borishi lozim. Doimiy kuzatishlar sababli o'qituvchi pedagogik mahoratini oshirib boradi. U vaziyatni baholashga, o'quvchilarni ichki tuyg'u, qiziqish va qobiliyatlarini sezishga o'rganadi. Kuzatish birinchi sinfdan -yettinchi sinfga qadar davom etadi. Bunda qo'llanilayotgan usul, shakl va pedagogik texnologiyalarning ham samaradorlik, qulaylik bolalar uchun qiziqarli va o'ng'aylik jihatlari aniqlanib boriladi. Musiqa ta'luming o'ziga xosligi tashkiliy tuzilishi, amaliy ijrochilik faoliyatlar, shuningdek o'qitish usullari, ularning samaradorligini ta'minlovchi omillar, vositalar tahlili va ularni umumiyl ijobiy – ijobiy jihatlarini umumlashtirish musiqa ta'lmini o'zigagina xos bo'lgan yangi turlarini ishlab chiqish imkonini berdi. Bular ham o'z maqsadi va bajaradigan vazifasi mazmun va mohiyatiga ko'ra pedagogik texnologiya bo'lib, ularni musiqa mashg'ulotlariga tadbiq etish yaxshi natija bermoqda. Bunday darslar o'quvchilarda yaxshi kayfiyat, jo'shqinlik, ko'tarinki ruh va intilishni kuchaytirmoqda. Ular qatoriga hozirgi kunda ilg'or, tashabbuskor o'qituvchilar tomonidan keng qo'llanilayotgan quyidagi texnologik darslarni alohida ko'rsatishimiz mumkin: konsert darslar, viktorina darslari, intervju darslari, konkurs darslari, yo'naltiruvchi darslari, doira stol atrofidagi darslari, o'z-o'zini anglash darslari,o'yla-izla top, kuyni top, himoya darslari, quvnoqlar va zukkolar darslari, babs- munozara darslari,men dirijyor darslari, musobaqa darsla va h.k. Bu darslarning har biri o'z tuzilishi, vazifasi, maqsadi va metodik asoslariga egadir. Boshlang'ich sinflarda musiqa darslarini o'yin tarzida (qo'shiqlarni, o'yin orqali, tashkil etish, musiqaga raqsga tushish "chigil yozdi o'yin'lari) olib borilganda o'quvchilarning faolligi oshadi va ular berilgan topshiriqlarni nisbatan oson bajaradilar. Manashu aytib o'tilganlarning o'ziga ham musiqa darslarini o'z tabiatiga ko'ra yangi – yangi o'ziga xos va zamonaviy interfaol usullardan foydalanishida keng imkoniyatlariga ega ekanligini ko'rsatadi va yana bir -bor o'rinda musiqa o'qituvchisining zukkoligi, mahorat, tajribasi va qanday texnologiyalardan, qanday faoliyat mavzularini o'tishda, pedagogik shart –sharoit va o'quvchilarning qiziqishi va imkoniyatlarini hisobga olgan holda tanlashi va qo'llashi hal qiluvchi yahamiyat kasb etadi. O'qituvchi qanchalik bilimdon o'z kasbini puxta egallagan va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan mahironi foydalana oladigan bo'lsa, u kelajak avlodni ham shunchalik bilimdon har tomonlama barkamol inson qilib tarbiyalay oladi. Oliy pedagogik ta'limda bo'lajak musiqa o'qituvchilarni pedagogik faoliyatga tayyorlashda va musiqiy fanlardan-musiqa o'qitish metodikasi, musiqa nazariyasi va taxlili, xor va xorshunoslik, dirijyorlik, solfedjio kabilardan bilim va malakalari va eng muhimi o'z tanlagan kasblariga munosabati muhim o'rinn tutadi. Bu borada musiqiy ta'lim yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarni bilim, saviya, musiqiy tayyorganlik va kasbga munosabatlari turlicha bo'lishini ham ta'kidlab o'tishi joiz.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Ishmuhammedov R, Abduqodirov A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, - Fan, 2008 – yil.
2. M. G. Zamonaviy maktab o'qituvchisining psixologiyasi. – Toshkent, - O'zbekiston, 1999 – yil.
3. Sharipova G. Musiqa o'qitish metodikasi. TDPU, 2004 – yil.

XX АСР ЧЕТ ЭЛ БАСТАКОРЛАРИ ХОР ИЖОДИННИНГ ҚИСҚАЧА ТАФСИЛИ

Ўзбекистон давлат консерваторияси “Хор дирижёrligi”
Кафедраси катта ўқитувчиси Арипов М.М.
+998909255153

Аннотация. XIX аср охири ва XX асрда Европада санъатнинг қарийб барча турларини импрессионизм деб ном олган янги бадиий оқим қамраб олганди (французча impression – таассурот). Бастакорларда у мусиқа воситаларида кайфиятлар ўзгарувчанлигини, атроф оламга киши муносабатини, таассуротларнинг тез алмашинувини акс эттиришга интилишда намоён бўлди. Импрессионистлар мумтоз ва романтик гармониянинг қатъий шакллари доирасидан чиқиб кетдилар. Улар созлаштириш, гармония (музиқийлик, уйғунлик) борасида рангдорлик воситаларини бойитдилар, мусиқа тилига мураккаблашган гармоник бирликлар: нонаккордлар, олти ва етти товушли аккордлар, бутун оҳангли гамма, натурал (асил) ва пентатонли (беш овозли) товуш қаторларини киритдилар.

Калит сўзлар. Хор мусиқаси, хор ижоди, чет эл композиторлар, Европа санъати, Клод Дебюсси, Артур Онеггер, Франсис Пулленк, Пауль Хиндемит, Карл Орф, Бенжамин Бриттен.

Клод Дебюссининг (1862–1918) илк асарлари орасида – “Гладиатор” ва “Гумроҳ фарзанд” кантаталари, хор (сўзсиз) ва “Бахор” оркестри учун сюита (итальян рассоми Боттичеллининг машҳур суврати бўйича), аёллар хори, солистлар ва оркестр учун “Махбуба қиз” кантатаси мухим ўрин тутади. Бу хор асарлари мураккаб, сайқал топган гармониялари, сербўёқ воситалар жозибаси, мусиқада янги, ғайриоддий нарсаларни қидириб топилиши билан ажralиб туради.

XX асрнинг 20-йилларида Францияда “Олтилик” деб ном олган ёш истеъоддли бастакорлар гурухи олдинга чиқди. Унга Дариус Мийо, ЛуиДюрей, Жорж Орик, Артур Онеггер, Франсис Пулленк ва Жермен Тайфер кирав эди. “Олтилик”нинг катта мураббийси бастакор Эрик Сати эди, гурухнинг янги ғоялари назариётчиси ва тарғиботчиси истеъоддли рассом ва драматург Жан Кокто бўлганди. Уларнинг шиори оддийликка, “заминча” жаранглашга қайтиш эди. Улар импрессионизмнинг нағислиги ва силлиқлигига, мусиқада вагнерча “дабдаба”га қарши чиқдилар.

Артур Онеггер (1892–1955) кўп жиҳатдан “Олтилик”нинг эстетик тамойилларидан узоқлашди. Унинг кантата-ораториал ижоди Бах ва Гендель мусиқасига беҳад қизиқиши асосида ривожланди. Онеггернинг “Шоҳ Давид” драматик ораторияси кенг эпик кўлами ва шу билан бирга нафис лиризми, илиқлиги, юқсан инсонпарварлиги билан ажralиб туради. Шундан кейин “Юдифь”, “Антигона”, “Жанна д’Арк олов устида”, “Рождество кантатаси” дунёга келди, улар санъатда сезиларли из қолдирди ва хор мусиқасининг бундан кейинги ривожига катта таъсир кўрсатди.

“Олтилик”нинг яна бир вакили – **Франсис Пулленк** ҳам (1899–1963) хорга кўп эътибор қаратди. Жўшқинлик, ҳазилга мойиллик, киноя, қувноқлик ва хаёлпарастлик унга хос хусусиятлар эди. Пулленк асарлари орасида инглиз шоири Эдуард Жеймс шеъри “Курғоқчилик” учун оркестрва аралаш хорга ёзилган кантата бор. Бу ўткир ижтимоий йўналишдаги асар бўлиб, табиий оғат – қурғоқчилик вақтида дехқонларнинг оғир ҳаётини тасвирловчи асардир. Мусиқа илиқликка, инсонга нисбатан меҳрибонликка тўлиқ. Куйлари француз халқ қўшиқларига яқин. Пулленк бу ерда хор полифонистининг юқсан маҳоратини намоён этган. П.Элюар шеъри асосида “Инсон қиёфаси” – жўрсиз иккиёклама аралаш хор кантатаси фашистлар босқини даврида ёзилган.

Пауль Хиндемит (1895–1963) XX асрнинг етук немис бастакори, йирик мусиқа маърифатчisi, муаллим, ажойиб дирижёр. Хиндемит ҳар доим санъатни демократлаштиришга, тингловчи ва ижрочилар кенг оммаси учун мусиқага кенг йўл очишга ҳаракат қилди. Мураккаб йирик асарлар билан бирга (“Кардильяк”, “Рассом Матис”, “Тинчлик гармонияси” опералари, симфониялар, балетлар) турли мусиқа байрамлари, ҳаваскор хорлар ва оркестр жамоалари, вокал ва чолғу асбоблари ансамбллари, болалар ва ўсмирлар учун янада оддийроқ асарлар ёзди. Хиндемитнинг ёрқин, замонавий, мелодик тафаккурининг оригиналлиги, гармониясининг ўткирлиги ва ширадорлиги, метроритмик ранг-бранглиги билан ажralиб турувчи мусиқаси асос-негизи билан халқчил бўлитб, мумтоз немис мусиқа

маданияти анъаналариға таянади.

Хиндемит ўзидан кўплаб хор мусиқалари: опера хорлари, “Битмас-туганмас”, “Америка реквиеми”, “Умид қўшифи” (оркестрли хор учун) ораторияси, a cappella аралаш хори қолдириди.

Карл Орф (1895 йилда туғилган) – ҳозирги замоннинг энг оммабоп бастакорларидан. Мюнхенда туғилиб ўсган санъаткор ўз ижодини Бовария халқ санъати билан узвий боғлади. Мусиқа тарбияси ва театр – унинг фаолиятининг икки асосий йўналиши шулар. Муаллимлик тажрибасини Орф (бастакор қарийб йигирма йил гимнастика, мусиқа ва рақс махсус мактабида ишлади) “Болалар ва ўсмиirlар учун мусиқа” деб номланган беш жилдли асарида умумлаштириди. Немис бастакори Карл Мендлер билан биргаликда Орф болалар учун махсус созлар яратди: улар ўзига хос ксилофонлар, металлофонлар ва бошқа зарбли чолғу асблоблари эди. Орф ихтиро этган чолғуларнинг арzonлиги болалар мусиқа ўқишининг барча погоналарида ибтидоий мусиқалаштиришни тадбиқ этишга имкон берди. Орфнинг таълим тизими ҳозир ҳам жаҳоннинг кўплаб мамлакатларида оммалашган.

1943 йилди Орф “Катули Кармина” кантатасини, 1951 йили эса “Афродитанинг зафари” саҳнабоп концерт кантатасини яратди. “Кармина Бурана” билан бирга улар “Зафар” деган умумий ном остида туркумни ташкил этди. “Афродита зафари” – театрлаштирилган концерт бўлиб, қадимги юнонлар ва римликларнинг кўхна тўй расм-русларни саҳнада қайта гавдалантирилади. Орфнинг мусиқали саҳна асарларида хорга катта аҳамият берилган. Орфнинг мусиқий ифода воситалари ҳаддан ташқари оддийлиги билан ажralиб турди: кўпроқ диатоник кўй ва гармония, аксар мелодик бирровоз, оддий қўшиқ шакллари.

Жорж Гершвин (1898–1937) ҳозирги замон америка санъатида ёрқин из қолдириди. Бастакорнинг ўзига хос истеъоди мусиқасига умрбоқийлик бағишлади ва уни дунёга танитди. “Порги ва Бесс” номли биринчи чинакам америка халқ операсини яратиш Гершвиннинг буюк хизмати бўлди. Негр қўшиклари ифодалари ва вазнлари асос бўлган мусиқа бу асар моҳиятини демократик сюжетини белгилаб беради (опера Дюбос ва Дороти Хейуарднинг “Порги” пьесаси бўйича ёзилган, унда қашшоқ негрлар ҳаёти ҳақида ҳикоя қилинади).

Бенжамин Бриттен (1913–1976) Англияning энг таникли ва оммабоп ҳозирги замон бастакорларидан. Билимдон ва ниҳоятда истеъодли мусиқачи, пианиночи, дирижёр ва йирик жамоатчи мусиқа арбоби сифатида шуҳрат топган, у Олсборо шахрида турли даврларда мусиқа фестивалларини ташкил этган. Бастакорнинг ижоди Англия ҳаёти билан чамбарчас боғлик; у халқ қўшиқ ва шеъриятининг катта билағони, миллӣ хор санъатининг ажойиб устаси. “Питер Граймс”, “Альберт Херринг”, “Мурват буралди”, “Ёз тунидаги уйқу” каби инглиз камер опералари бутун жаҳонга машҳур бўлган.

Хор асарлари Бриттен ижодида катта ўринни эгаллади. Кўплаб йирик асарларни у тантанали воқеалар муносабати билан ёзган эди: “Академик кантата” – Базель университетининг 500 йиллиги шарафига, “Мехр-мурувват кантатаси” – Қизил Xоч жамиятининг 100 йиллиги шарафига, “Бугунги кун овози” БМТнинг 20 йиллиги шарафига.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Лаппо С., Локшин Д. Зарубежная хоровая литература. М., 1964.
2. ИЛиванова Т. История западноевропейской музыки.
3. Хакимова А. Х. Хор а'сappela.
4. Конен В. Ж. История зарубежной музыки. М. , 1984.
5. Музыка XX века. М., 1976, 1977.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 20-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(15-қисм)

**Масъул мұхаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев**

Эълон қилиш муддати: 30.09.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000